



דתישכונע

פרשת קרח, תש"פ, מספר 1373

על ההיבט הסגנוני בחטאם של קורח ועדתו

דרור ארליך

הפרשנים? וככלל, מה הופך מחלוקת ללא לגיטימית, למחלוקת "שאינה לשם שמיים" (משנה, אבות ה, יז)?

ברצוני להציע זווית הסתכלות שונה על סיפור המחלוקת המתואר בפרשה. הנחת המוצא של דבריי היא שכאשר מבקשים לתהות על קנקנה של מחלוקת יש חשיבות עליונה – מעבר להבנת נושא הוויכוח – לבירור סגנון הדיבור שבו משתמשים הצדדים; ל"איך" נאמרו הדברים ולא רק ל"מה" נאמר. ברצוני לטעון, שמאפיין משמעותי של דרך ניהול המחלוקת מצידו של קורח היה שימוש בשפה בוטה ופוגענית כלפי משה ואהרון, ושזוהי הנקודה הבעייתית והחמורה ביותר בפרשה. לאמור, אילו ויתר קורח על הסגנון הפוגעני וניגש לדיון בצורה עניינית, היו הדברים מסתיימים אולי אחרת מכפי שהסתיימו.

למיטב השגתי, גישה פרשנית זו אינה מופיעה כקריאה שיטתית של פרשת קורח אצל אף פרשן, אך מצאתי לה תימוכין בביטויים נקודתיים רבים אצל פרשנים לא מעטים, שנדרשו לפסוקים של פרק ט"ז הפותח את הפרשה: רש"י מפרש שקורח פיתה את העם "בדברי ליצנות" (פס' יט), ושדתן ואבירם יצאו "בקומה זקופה לחרף ולגדף" (פס' כז). אברבנאל טוען, על פי מדרשי חז"ל, שקורח אמר על משה דברים כדי "לקנטר". 'אור החיים' מכנה את קורח ועדתו "המלגלים" (פס' ד) ואת דתן ואבירם "האנשים הרשעים אשר חרפוהו" (פס' כה). לפי ר' עובדיה מברטנורא, דתן ואבירם ענו למשה "דברי קנטורין" (פס' טו). גם הנצי"ב רואה את הדברים באופן דומה, בפירושו "העמק דבר". כדי לעורר מחלוקת יש "לגבב דברי נרגן ולשון הרע וכדומה" (פס' א); מה שמשך אל המחלוקת אנשי מעלה רבים היה "כח דברי נרגן" של קורח ודתן ואבירם (פס' ט

פרשנים רבים עוסקים בשאלת מהותה של המחלוקת שעוררו קורח ועדתו: האם היה זה ויכוח פוליטי אישי על מעמד ושררה, ויכוח שבטי על היררכיה חברתית, ויכוח דתי או תיאולוגי או אולי ויכוח פילוסופי. סביב המענה לשאלה זו נבנית פרשנותם לחלקים שונים בסיפור המקרה, ולהתבטאויות של שני הצדדים היריבים. נראה שזוהי הגישה הפרשנית העיקרית לסוגיה מקראית זו.

כיוון פרשני זה מרגיש לי חסר. יהיה אשר יהיה הנושא, מחלוקת כשלעצמה היא תופעה חברתית שכיחה ולגיטימית, ובמקרים רבים אף רצויה מאוד. המחלוקת עוזרת לחדד הבנה, מציעה היבטים מגוונים, יורדת לפרטים ומאפשרת לדעת המיעוט להישמע. מהבחינה הזאת, לכאורה, גם את הוויכוח שעורר קורח אפשר היה לראות בעין חיובית; משהו בהתנהלות הארגונית ובתפיסה החברתית שעל פיהן התנהל העם במדבר עורר בו אי-נחת מסוימת, והוא נתן ביטוי מילולי ומעשי לאי-הנחת הזו. גם אם טעות הייתה בידו, גם אם שגה בקריאת המציאות החברתית, המדינית או התיאולוגית, אפשר היה להעמידו על טעותו והוא יכול היה להסכים או להישאר בעמדתו. כך או כך, עמדת משה רבנו במחלוקת הייתה זוכה להצגה ברורה יותר בפני העם, וניכרים דברי אמת.

ואף על פי כן, פרשני המקרא לדורותיהם נוקטים ככלל עמדה שלילית וביקורתית מאוד כלפי המהלך שהוביל קורח. בכך הם אמנם עוקבים אחר לשון המקרא ומסבירים את התגובה החריפה של הא-ל ואת העונש החמור שהוטל על קורח ועדתו, אך בקריאת דבריהם לא מצאתי מענה מספק לשאלה: מה הפך את הוויכוח שיזם קורח לבלתי לגיטימי בעיני

* ד"ר דרור ארליך מלמד מחשבת ישראל בביה"ס ללימודי יסוד ביהדות באוניברסיטת בר-אילן.

כפתרון אפשרי למתח הזה רוזנק מציע, של'אחר' לא יהיה תפקיד חיובי בהגותו של הרב קוק כאשר הוא נוקט בסגנון פוגעני. המכלול הרוחני הרבגוני רצוי בעיני הרב כאשר פעילותו של ה'אחר' מבטאת מגמה הבנויה על הממד הטבעי-המוסרי האנושי הבסיסי, כלומר על החובה להרבות חסד, אהבה וסבלנות בעולם. לעומת זאת, כאשר ה'אחר' נוקט בגישה הפוכה לזאת, כאשר הוא מקדם שנאה והרס, אין לראות בו מקור של אנרגיה חיובית. נראה שכך תפס הרב קוק את גישתו של קורח, שקריאתו הייתה, לדבריו, "קריאה לועגת לכל תוכן הקודש ולכל הרוממות וההכנה התוכנית, הדרושה להעשות עד שיהיה הקודש מבוסס בחיים באמת"³, ולכן פסל אותה מכול וכול.

בסיכומו של דבר, מתוך דברי הפרשנים וההוגים הללו אפשר לגבש דרך התבוננות שונה על אופייה של פרשת קורח, המדגישה באופן מיוחד את חומרת הסגנון שנקטו בו קורח ועדתו בניהול המחלוקת מול משה ואהרון. אחתום במילותיו של הרב קוק על הלגיטימיות של מחלוקת ועל חוסר הלגיטימיות של שימוש במילים פוגעניות במסגרתה:

לעולם לא נכון לשכח, כי בכל מלחמה ממלחמות הדעות, אחרי שהתסיסה עוברת, מוצאים המבקרים בכל הצדדים גם אורות וגם צללים... ואם שאנחנו מתאמצים ללחום בעד אותם הדברים הקרובים לרוחנו, צריכים אנו שלא להיות מכורים בידי רגשותינו ולדעת תמיד, שגם לרגשות ההפוכות משלנו יש מקום רחב בעולם, וא-להי הרוחות לכל בשר את הכל עשה יפה בעתו. ורעיון זה, אע"פ שלא ימנע אותנו מלהילחם על הקדוש האמת והיקר לנו, אבל ימנע אותנו מליפול ברשת הקטנות, הזילותא והקפדנות, ונהיה תמיד מלאים אומץ רוח, מנוחת הנפש ובטחון בה' אוהב אמת.⁴

ב); כשקורח מקהיל את כל העדה, "הנקהלים החלו להתלוצץ ולהקל בכבוד משה ואהרן" (פס' יט). בפירוש "משך חכמה" נאמר, שקורח בשנאתו הרבה למשה ובקנאתו הגדולה בו הסית את הציבור נגדו "בדברי לעג וליצנות" (פס' יח-כב). ולבסוף, רש"ר הירש מעמיד זה מול זה את סגנונם הבוטה והפוגעני של דתן ואבירים ואת סגנונו הרך והנקי של משה רבנו: משה פונה לקורח ועדתו "בלשון רכה כדי להפיס דעתם" (פס' ח-יא). הוא מזמין את דתן ואבירים אליו "הזמנה ידידותית" (פס' יב) ונתקל בסירוב מצידם לבוא: "לא נעלה". בתשובה זו הם ביטאו בלעג שנון את כל שנאת ליבם" (שם). הרב הירש מוסיף ומאפיין באופן כללי את דברי קורח ועדתו כהסתה פרועה של ההמונים: "שרוחות המוני עם מתלהטות בנקל על ידי טענות מסנוורות" (פס' כב), ומתאר את עמידתם של דתן ואבירים בפתח אוהליהם "בקומה זקופה ובעזות פנים" (פס' כז).

בכיוון זה מפרש ר' מתתיה היציהרי את דברי המשנה במסכת אבות, המתארים את מחלוקת קורח ועדתו כמחלוקת "שאינה לשם שמיים". טענותיהם כשלעצמן היו "טענות נאותות", ואילו הציגו אותן "בדרך שאלת טעם" לא היה בכך פגם, "אבל ידע הש"י כי לא היה רק בדרך קנאה ונצות, ולזה כלם באופן הנמרץ להזכיר לדורות".¹ הדגש בדבריו הוא על הדרך, קרי הסגנון, ופחות על התוכן. היציהרי טוען שההזכרה לדורות היא כדי שתלמידי חכמים יידעו שהדרך הראויה לנהל בה מחלוקת היא דרך עניינית ומכבדת, ושעליהם להימנע מכול וכול מדרך של וכחנות לשם וכחנות.

ביטוי נוסף לגישה זו עולה מדבריו של הרא"ה קוק. אבינעם רוזנק דן בפרשנותו של הרב קוק לפרשת "קרח", ומצביע על המתח שקיים בין גישתו הכללית החיובית כלפי ה'אחר' ותפקידו בהתפתחות הרוחנית של עם ישראל ושל העולם כולו, לבין הביקורת החרפה שמתח הרב על רשעותו של קורח.²

1 פירוש מסכת אבות לרבי מתתיה היציהרי, מהדורת י"ש שפיגל, ירושלים תשס"ו, עמ' 259. כל ההדגשות, כאן ובציטוטים האחרים במאמר, הן שלי.

2 א' רוזנק, "פרשת קרח: כל העדה כולם קדושים? מסע בעקבות משנתם של הרא"ה קוק וישעיהו ליבוביץ", נ' רוטנברג (עורך), הוגים בפרשה: פרשת

השבוע כהשראה ליצירה ולהגות היהודית לדורותיה, תל-אביב וירושלים 2005, עמ' 464-469. הרב ר' אברהם יצחק הכהן קוק, אורות: ישראל ותחיתו, טו, ירושלים תש"ן, עמ' לב. הרב ר' אברהם יצחק הכהן קוק, אגרות הראיה, א, ירושלים תשס"ו, עמ' שנד.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא
לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
[f](#) הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף